

Evrimsel Kapitalizm: Arz, Talep ve Seçilim Mekanizmaları

Kader Erol¹

Özet

Bu kitap bölümü, kapitalist ekonomik sistemleri, biyolojik evrim teorisinin kavram ve mekanizmaları ışığında yeniden yorumlayan “**Evrimsel Kapitalizm**” paradigmasını ele almaktadır. Temel tez, piyasa dinamiklerinin, doğal seçim süreçleriyle temel bir benzeşim (analoji) içinde olduğudur. Bu çerçevede, firmalar, ürünler ve fikirler, tıpkı biyolojik organizmalar gibi, rekabetçi bir çevrede hayatta kalmak, çoğalmak ve evrimleşmek için sürekli bir “**ekonomik seçim**” baskısı altındadır.

Bölüm, ilk olarak “**doğal seçim**” ile “**piyasa seçilimi**” arasındaki paralellikleri kurar. Biyolojik “**uygunluk**” (fitness) kavramının ekonomik karşılığı olan “**ekonomik uygunluk**”, bir firmanın değişen piyasa koşullarına (rekabet, teknoloji, regülasyon, tüketici tercihleri) uyum sağlama ve sürdürülebilir performans gösterme kapasitesini ifade eder. Schumpeter’in “**yaratıcı yıkım**” teorisi, bu sürecin merkezine yerleştirilir; inovasyonun, eski ve verimsiz yapıları yıkarak ekonomik sistemi yenilediği, tıpkı evrimdeki mutasyon ve seçim döngüsüne benzer şekilde işlediği vurgulanır.

İkinci olarak, piyasalar birer “**ekonomik ekosistem**” olarak ele alınır. Bu ekosistemde **arz ve talep**, çevresel seçim baskıları işlevi görür. Tüketici tercihleri, kültürel evrim ve memetik teori (fikirlerin yayılımı) ile şekillenirken, **yenilik (inovasyon)**, ekonomik “mutasyon” rolünü üstlenir. Davranışsal ekonomi ve memetiğin kesişimi, pazarlama ve yatırım kararlarının rasyonel hesaplardan ziyade, sosyal öğrenme, taklit ve kültürel yayılma süreçleriyle şekillendiğini ortaya koyar.

Bölümün son kısmı, kapitalizmin doğal seçim mekanizmalarının etik boyutunu ve toplumsal yansımalarını derinlemesine inceler. **Sosyal Darwinizm** eleştirisiyle başlayan bu kısım, piyasa rekabetinin “en güçlüünün hayatta kalması” olarak yanlış yorumlanmasının etik ve bilimsel açıdan

1 Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Orcid: 0000-0002-9143-2946, kkizilerol@nku.edu.tr

sakıncalarını vurgular. Bunun yerine, modern evrimsel ekonominin betimleyici bir model sunduğu, normatif yargılar içermediği belirtilir. **Finansal krizler**, “ekonomik tür temizliği” olarak analiz edilir; dayanıksız firmaların elendiği, sistemin yenilendiği ve adaptif kapasitenin sınındığı evrimsel darboğazlar olarak yorumlanır. Ancak, bu sürecin yıkıcı sosyal maliyetleri (işsizlik, eşitsizlik) göz önünde bulundurularak, politika ve regülasyonun, piyasa seçimini insani ve etik bir çerçevede dengelemedeki hayati rolüne işaret edilir.

Sonuç olarak, bölüm, geleneksel “**Homo Economicus**” modelinden, çevresel değişime uyum sağlama yeteneğini merkeze alan “**Homo Adaptivus**” modeline bir geçiş önermektedir. Evrimsel kapitalizm, ekonomik sistemleri statik denge noktaları olarak değil, sürekli öğrenen, uyum sağlayan ve evrimleşen karmaşık adaptif sistemler olarak anlamamızı sağlayan kapsamlı ve disiplinlerarası bir çerçeve sunar.

1. Doğal Seçilimden Piyasa Seçilimine: Ekonomik Evrimin Biyolojik Temelleri

Hem evrimsel biyoloji hem de ekonomi, evrim ve rekabetin çok düzeyli, sistemik doğasını vurgular. Biyolojide uyum, genler, organizmalar ve çevreler arasındaki karmaşık etkileşimleri içerirken; ekonomik uyum ise birbirine bağlı piyasa aktörleri, finansal yapılar ve kurumsal çevrelerin etkileşiminden kaynaklanır (Lee vd., 2024). Bu benzetme, kapitalist sistemlerin yalnızca rasyonel aktörlerin etkileşiminden ibaret olmadığını; aksine, biyolojik evrime benzer biçimde karmaşık, çok katmanlı ve kendini organize eden sistemler olduğunu öne sürer.

Bu bağlamda evrimsel kapitalizm, indirgemeci görüşlerin ötesine geçerek, ekonomik adaptasyonu şekillendiren evrimsel güçler olarak sosyal normları, kurumsal düzenlemeleri ve iş birliğine dayalı stratejileri kapsar. Bu zenginleştirilmiş bakış açısı, biyolojideki epigenetik ve sosyal nedenselliğe benzer biçimde, sürdürülebilir kapitalizm için piyasa dinamiklerini ve politika geliştirmeyi şekillendirmede üst düzey aktörlerin (örneğin düzenleyiciler, yatırımcı ağları veya çok uluslu şirketler) rolünü vurgular (Lee vd., 2024).

Evrimsel biyoloji doğadaki türlerin varlıklarını sürdürebilmek için geçirdikleri değişim süreçlerini açıklarken; ekonomi ve pazarlama bilimleri de işletmelerin, ürünlerin ve fikirlerin rekabet ortamında ayakta kalma mücadelelerini benzer bir evrimsel mantıkla açıklar. Darwin’in doğal seçim ilkesi, çevresel koşullara uyum sağlayabilen türlerin yaşamlarını sürdürdüğünü öne sürerken; ekonomi literatüründe piyasa seçilimi, değişen talep koşullarına en hızlı ve etkin biçimde yanıt verebilen işletmelerin rekabette avantaj elde ettiğini belirtir (Nelson & Winter, 1982).

Evrimsel kapitalizmin kavramsal çerçevesi, evrimsel biyolojiyi ekonomi ve pazarlama bilimleriyle güçlü bir biçimde bütünleştirerek, piyasa ve ekonomik sistemlerin biyolojik evrime benzer süreçleri nasıl somutlaştırdığını ortaya koyar. Bu disiplinlerarası tutarlılık, doğal seçim ile firmaların, ürünlerin ve fikirlerin değişen ortamlar ve tüketici tercihleri tarafından şekillendirilen uyarlanabilir sistemler içinde rekabet etmeleri arasındaki benzerliklere dayanır.

Bu söylemin temelinde, biyolojik “uygunluk” (fitness) kavramına paralel bir ekonomik karşılık olarak ekonomik uygunluk (economic fitness) yer alır. Ekonomik uygunluk, rekabet avantajının nasıl ortaya çıkıp sürdüğünü; kapitalist piyasalarda inovasyonun, hayatta kalmanın ve dinamizmin hangi mekanizmalarla desteklendiğini açıklayan temel bir ilkedir.

Ekonomik sistemlerde de tıpkı biyolojik ekosistemlerde olduğu gibi bir “çeşitlilik–seçilim–uyum” döngüsü bulunur. Firmalar, organizmalar gibi kaynaklarını optimum biçimde kullanmaya, çevresel baskılara (rekabet, regülasyon, teknolojik değişim vb.) uyum sağlamaya çalışırlar (Hodgson & Knudsen, 2010). Pazarlama açısından bakıldığında, tüketici davranışları da bir tür kültürel seçim süreci oluşturur; tercih edilen ürünler memetik düzeyde yayılırken (Dawkins, 1976), talep görmeyen markalar piyasa ekosisteminden elenir.

Biyolojik evrim ile ekonomik rekabet arasındaki analogi, evrimsel ekonomi düşüncesinin temelidir. Organizmalardaki genetik etkileşimlerin türlerin hayatta kalma olasılıklarını belirlemesi gibi, piyasalarda da aktörlerin stratejik etkileşimleri ekonomik yaşam döngülerini şekillendirir. Tıpkı genetik çeşitliliğin seçim baskılarına maruz kalması gibi, firmalar da pazarın değişen talepleri, düzenleyici çerçeveler ve teknolojik dönüşümler karşısında sürekli seçim baskısı altındadır (Mundt vd., 2021a; 2021b).

Bu yaklaşım, gen merkezli evrim modellerinden sistem biyolojisine geçişi yansıtarak, organizmaların uygunluğunun karmaşık ağlar ve etkileşimlerden kaynaklandığı anlayışını ekonomik sistemlere taşır. Böylelikle değer zincirleri, tedarik ağları ve küresel finansal akışlar, biyolojik ekosistemlerin enerji döngülerine benzer biçimde değerlendirilir (Lee vd., 2024; Mundt vd., 2021a; 2021b).

Sonuç olarak, doğal seçim ile piyasa seçilimi arasındaki paralellik, evrimsel kapitalizmi güçlü bir disiplinlerarası paradigma olarak temellendirir. Ekonomik uygunluk, uyarlanabilir tepkisellik ve inovasyon odaklı yaratıcı yıkım, kapitalist ekonomilerde rekabet avantajını ve hayatta kalmayı açıklayan temel ilkeleri oluşturur. Bu süreçlerin sistemik ve çok düzeyli boyutlarını

anlamak, hem stratejik yönetim hem kamu politikası hem de sürdürülebilir ekonomik kalkınma açısından kritik içgörüler sunar.

1.1. Ekonomik Fitness Kavramı

Evrimsel kapitalizmin temel kavramlarından biri olan ekonomik fitness (ekonomik uygunluk), bir işletmenin çevresel ve rekabetçi koşullar karşısında sürdürülebilir performans gösterebilme kapasitesini ifade eder. Başka bir deyişle, ekonomik fitness, bir işletmenin adaptasyon yeteneğinin ölçüsüdür. Doğadaki genetik çeşitliliğin evrimsel avantaj sağlaması gibi, işletmeler de yenilikçilik, çeviklik, finansal dayanıklılık veya müşteri bağlılığı gibi özellikleriyle avantaj elde ederler (Metcalf, 1998).

Bu bağlamda, ürün yaşam döngüsü, biyolojik türlerin evrimsel yaşam döngüsüne benzetilebilir. Uyum sağlayabilen ürünler pazar ekosisteminde varlığını sürdürürken; çevresel değişimlere ve tüketici eğilimlerine uyum gösteremeyen ürünler “ekonomik yok oluş” sürecine girer. Böylece, piyasa dinamikleri doğal seçim sürecine benzer biçimde çalışır: tüketici tercihleri bir tür seçici baskı işlevi görür.

“Ekonomik uygunluk” kavramı, evrimsel metaforu somut ekonomik göstergelerle işlevselleştirir. Uygunluk, pazarlardaki rekabet başarısını belirleyen ölçülebilir firma veya sektör performans kriterleri (üretkenlik, inovasyon kapasitesi, pazar payı veya ürün kalitesi gibi) üzerinden tanımlanır (Mundt vd., 2021a; 2021b; Fontanelli, 2023).

Pazar seçimi, doğal seçilime benzer biçimde işler: daha yüksek ekonomik uygunluğa sahip firmalar pazar paylarını artırırken, düşük uygunluğa sahip olanlar geriler veya piyasadan çekilir. Güncel ampirik çalışmalar, uygunluk ölçümünü bireysel firmalardan tüm değer zincirlerine genişleterek, sistemik bağımlılıkların ekonomik hayatta kalma ve büyüme üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır (Mundt vd., 2021a; 2021b).

1.2. Piyasa Başarısı Adaptasyon mudur?

Evrimsel bakış açısına göre piyasa başarısı, yalnızca finansal performansla değil, çevresel değişimlere adaptasyon kapasitesiyle ölçülmelidir. Dijital dönüşüm, sürdürülebilirlik, yapay zekâ entegrasyonu ve yeşil finans gibi olgular, firmalar için yeni seçim baskıları yaratmaktadır. Örneğin, karbon ayak izini azaltmaya yönelik stratejiler geliştiremeyen şirketler, artan çevresel regülasyonlar karşısında dezavantajlı hale gelmekte ve rekabet dışına itilmektedir (Beinhocker, 2006).

Benzer şekilde pazarlama alanında da adaptasyon, tüketici beklentilerindeki hızlı değişimlere yanıt verebilme esnekliğiyle ölçülür. Evrimsel pazarlama yaklaşımları, tüketicinin duygusal, bilişsel ve sosyal uyaranlarına odaklanarak, davranışsal ekonomiden beslenen adaptif stratejiler geliştirir (Saad, 2011).

Güncel araştırmalar, pazar başarısının firmaların çevresel değişimlere (teknolojik yenilikler, kültürel kaymalar, küresel belirsizlikler gibi) verdiği dinamik tepkilerle şekillendiğini göstermektedir (Lee vd., 2024). Rekabet avantajı, artık statik bir üstünlük değil; firmaların öğrenme, tepki verme ve yeniden yapılanma kapasitesinden doğan bir adaptif süreçtir. Bu adaptif süreç, çeşitlilik ve inovasyon arasındaki etkileşim yoluyla, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmayı mümkün kılan evrimsel bir yörünge oluşturur (Mundt vd., 2021a; 2021b).

1.3. Schumpeter’in “Yaratıcı Yıkım” Teorisi İle Darwinci Seçilimin Paralellikleri

Joseph Schumpeter’in yaratıcı yıkım (creative destruction) teorisi, Darwinci doğal seçim ile kapitalist inovasyon süreçleri arasında temel bir kavramsal köprü kurar (Schumpeter, 1942/2006). Schumpeter’e göre inovasyon, yerleşik yapıları yıkarak ekonomik yenilenmeyi ve dönüşümü aynı anda teşvik eder. Bu mekanizma, kapitalist ekosistemlerde “mutasyon” ve “seçilim” güçleriyle işleyen bir yarat-yık döngüsünü temsil eder (Mundt vd., 2021a; 2021b).

Yaratıcı yıkımın “yıkıcı” boyutu, biyolojik evrimdeki hayatta kalma zorluklarıyla örtüşürken; “yaratıcı” boyutu, uzun vadeli sistemik dayanıklılık ve adaptif kapasite açısından yeni ekonomik biçimlerin ortaya çıkışını temsil eder (Lee vd., 2024).

Darwinci seçimde rastlantısal genetik varyasyonlar çevresel baskılara avantaj sağladığında türler evrim geçirir. Benzer biçimde, piyasa ekonomilerinde girişimcilerin gerçekleştirdiği yenilikler, ekonomide adaptif avantaj yaratır. Ancak bu avantaj geçicidir; tıpkı doğadaki gibi, ekonomik ekosistem sürekli değişim ve yeniden denge arayışı içindedir.

Schumpeterci dinamikler, modern pazarlama ve finans stratejilerinde de belirgindir. Yıkıcı yenilik (disruptive innovation) kavramı, evrimsel dönüşümün çağdaş ifadesidir (Christensen, 1997). Ekonomik evrim, dolayısıyla yalnızca büyüme süreçleriyle değil, aynı zamanda yok oluş ve yeniden doğuş döngüleriyle tanımlanmalıdır. Bu döngü, kapitalizmin evrimsel doğasının kaçınılmaz bir sonucudur.

2. Arz, Talep ve Gen Havuzu: Ekonomik Ekosistemlerin Genetiği

Ekonomik sistemler, tıpkı biyolojik ekosistemler gibi karmaşık, dinamik ve çok düzeyli etkileşimler ağı içinde evrimleşir. Evrimsel kapitalizm perspektifinden bakıldığında, piyasalarda arz ve talep ilişkileri bir tür “**çevresel seçim baskısı**” işlevi görür. Tüketici talepleri, yatırımcı davranışları ve teknolojik yenilikler; firmaların, ürünlerin ve fikirlerin hayatta kalma olasılığını belirleyen seçim kuvvetleri olarak işlev görür (Nelson & Winter, 1982; Hodgson & Knudsen, 2010). Bu süreçte, ekonomik “**gen havuzu**”nu oluşturan unsurlar olan firma stratejileri, tüketici alışkanlıkları, kültürel normlar ve teknolojik paradigmlar, sürekli olarak değişim ve yeniden seçim süreçlerinden geçer.

Evrimsel ekonomi, kapitalist sistemleri durağan dengeler olarak değil, **sürekli adaptasyon ve yeniden dengeleme süreçleri** olarak ele alır. Piyasa koşullarındaki dalgalanmalar, tıpkı doğadaki iklim değişimleri gibi, ekonomik organizmaların (firmaların, yatırımcıların, markaların) uygunluk düzeyini test eder. Dolayısıyla, arz ve talep yalnızca fiyat belirleme mekanizması değil; aynı zamanda kapitalist evrimin temel seçim dinamiklerini oluşturan çevresel kuvvetlerdir (Beinhocker, 2006; Lo, 2017).

Arz ve talep, klasik iktisat teorisinde fiyatların belirlenmesinde temel değişkenler olarak görülürken, evrimsel ekonomi bu kavramları birer **ekolojik baskı mekanizması** olarak ele alır. Bu bakış açısına göre, arz yönlü faktörler (üretim kapasitesi, kaynak erişimi, teknoloji düzeyi) ve talep yönlü faktörler (tüketici tercihleri, gelir dağılımı, kültürel eğilimler) birlikte ekonomik ortamı oluşturur. Firmalar, bu ortamda tıpkı türlerin ekolojik nişlerde olduğu gibi, kendi rekabet alanlarını ve hayatta kalma stratejilerini belirler (Nelson & Winter, 1982; Hodgson & Knudsen, 2010).

Biyolojik evrimde çevresel değişimlere adaptasyon nasıl bir zorunluluksa, piyasalarda da arz-talep dalgalanmalarına uyum sağlayabilme yeteneği ekonomik varlığın ön koşuludur. Dijitalleşme, sürdürülebilirlik, yeşil ekonomi ve yapay zekâ entegrasyonu gibi yeni çevresel baskılar, firmaların stratejik adaptasyonlarını belirler. Lo’nun (2017) Uyarlanabilir Piyasalar Teorisi (Adaptive Markets Hypothesis) bu durumu açıklar: finansal piyasalar, tıpkı biyolojik sistemler gibi çevresel değişimlere karşı sürekli yeniden kalibrasyon yapar. Böylece piyasalar durağan bir denge değil, sürekli evrim halinde yaşayan ekosistemler olarak görülür.

Bu çerçevede, arz ve talep dengesizliği, tıpkı biyolojik çeşitlilikteki mutasyon baskıları gibi, inovasyonu ve stratejik çeşitlenmeyi teşvik eder. Dolayısıyla piyasa dengesizlikleri kriz olarak değil, ekonomik yenilenmenin

itici gücü olarak yorumlanabilir (Beinhocker, 2006). Arz kısıtlamaları ve talep dalgalanmaları, kıtlık, rekabet ve değişken kaynak bulunabilirliğini dayatarak firmaları ve piyasaları ekolojik değişimlere tepki veren organizmalara benzer şekilde uyum sağlamaya zorlar (Nelson & Winter, 1982; Hodgson & Knudsen, 2010). Üretim kapasitesini ve inovasyonu tüketici ihtiyaçlarıyla uyumlu hale getiren firmalar, daha yüksek “ekonomik uygunluk” elde ederek, daha az uyumlu aktörlerin gerilediği veya piyasadaki çekildiği süreçleri yönlendirir. Modern uyarlanabilir pazar teorisi, arz ve talebi, belirsiz ortamlarda öğrenme ve tepki verme yoluyla rekabet avantajını düzenleyen dinamik güçler olarak konumlandırır (Lo, 2017). Böylece arz ve talep, biyolojideki doğal seçilime benzer şekilde sürekli bir geri bildirim döngüsü oluşturarak adaptasyonu teşvik eder.

2.1. Tüketici tercihlerinin kültürel evrimle şekillenmesi

Evrimsel ekonomi ve davranışsal finans, ekonomik kararların yalnızca rasyonel fayda maksimizasyonu ile açıklanamayacağını; bu kararların kültürel evrim süreçleriyle de biçimlendiğini öne sürer (Boyd & Richerson, 2005; Henrich, 2016). İnsan davranışı, genetik kalıtım kadar sosyal öğrenme, taklit ve kültürel aktarım yoluyla şekillenir. Bu nedenle yatırımcıların risk algısı veya tüketicilerin marka bağlılığı, bireysel tercihlerden ziyade kolektif bilişsel kalıpların bir sonucudur.

Tüketici davranışları, kültürel evrimin en görünür alanlarından biridir. Reklamcılık, sosyal medya ve dijital ağlar aracılığıyla yayılan değerler, normlar ve arzular, kültürel seçim mekanizmaları yoluyla bazı ürünlerin veya fikirlerin yaygınlaşmasına neden olurken, diğerlerini ortadan kaldırır. Bu, Dawkins’in (1976) “memetik seçim” kavramıyla uyumludur: fikirler ve semboller, genler gibi çoğalır, elenir ve yeniden biçimlenir.

Yatırımcı psikolojisi de evrimsel temeller taşır. Finansal balonlar, sürü davranışı ve bilişsel yanlılıklar, kültürel bulaşma (cultural contagion) süreçleriyle açıklanabilir. Örneğin, kripto para piyasalarındaki hızlı yayılma ve ardından gelen düzeltme hareketleri, yatırımcı davranışlarının kültürel evrimsel dalgalanmalarına örnek teşkil eder (Lo, 2017; Henrich, 2016).

Yatırımcı duygusu ve tüketici tercihleri, taklit, sosyal öğrenme ve aktarım önyargılarından etkilenen kültürel olarak aktarılan özellikler olarak gelişir ve kültürel evrimle derin bir biyolojik analogiyi yansıtır (Boyd & Richerson, 2005; Henrich, 2016). Davranışsal ekonomi, sezgisel yöntemlerin ve önyargıların karar vermeyi nasıl desteklediğini gösterirken, kültürel evrim, inançların ve davranışların popülasyonlar arasında nasıl yayıldığını ve uzun

vadeli piyasa eğilimlerini nasıl şekillendirdiğini açıklayıcı bir güçle ortaya koyar (Akçay & Hirshleifer, 2020; Akçay & Hirshleifer, 2021).

Kazanç yanlı taklit ve konformist aktarım gibi sosyal aktarım mekanizmaları, yatırımcı stratejilerinin ve tüketici tercihlerinin yayılmasını sağlarken, mutasyon baskıları çeşitlilik ve yeniliği getirir. Bu ikili evrimsel ve kültürel sistem, piyasalardaki finansal özelliklerin ve tüketici kültürlerinin kalıcılığının ve çeşitlenmesinin temelini oluşturur.

2.2. Yenilik ve Mutasyon Kavramlarının Karşılaştırılması

Evrimsel kapitalizmin merkezinde, yenilik (innovation) ve mutasyon arasında güçlü bir analogi bulunur. Darwinci evrimde mutasyonlar yeni genetik varyasyonlar yaratır; bu varyasyonların bir kısmı çevreye uyum sağlar, bir kısmı ise elenir. Schumpeter'in (1942/2006) "yaratıcı yıkım" teorisinde yenilik, ekonomik sistemde benzer bir işlev görür: yeni teknolojiler, ürünler veya iş modelleri, mevcut yapıları dönüştürür, bazen de ortadan kaldırır.

Christensen (1997) tarafından geliştirilen yıkıcı yenilik (disruptive innovation) kavramı, ekonomik mutasyonun çağdaş bir karşılığıdır. Yenilik, mevcut pazarlarda "genetik varyasyon" yaratır; bu varyasyon, tüketici taleplerinde ve üretim biçimlerinde derin değişimlere yol açar. Arthur (2009) ise teknolojik evrimi, biyolojik evrime paralel bir kümülatif karmaşıklık süreci olarak tanımlar: her yenilik, önceki bilgi birikiminin evrimsel bir uzantısıdır.

Bu bağlamda, inovasyon yalnızca ekonomik büyümenin değil, ekonomik evrimin motorudur. Mutasyon gibi, rastlantısal değil, yönlendirilmiş bir seçim baskısına tabidir: yatırımcılar, tüketiciler ve düzenleyiciler hangi yeniliklerin hayatta kalacağını belirleyen seçim güçleridir. İnovasyonlar, çevresel uyum ve piyasa kabulüne bağlı olarak rekabet avantajı sağlayabilen veya başarısızlığa yol açabilen evrimsel "mutasyonlar" olarak kapitalist sistemlerin dinamik evrimini yönlendirir (Christensen, 1997; Arthur, 2009).

2.3. Davranışsal Ekonomi ile Memetik Teorinin Kesişimi

Davranışsal ekonomi, bireylerin ekonomik kararlarında bilişsel önyargılar ve duygusal tepkilerin rolünü incelerken; memetik teori, fikirlerin ve davranış biçimlerinin kültürel aktarım birimleri olarak nasıl çoğaldığını analiz eder (Kahneman, 2011; Dawkins, 1976; Blackmore, 1999). Bu iki yaklaşımın kesişimi, pazarlama ve finansal iletişimin evrimsel doğasında yatmaktadır.

Pazarlama, bir anlamda memetik rekabet alanıdır. Reklam mesajları, sosyal medya trendleri ve marka anlatıları; insan zihninde yer edinebilme, taklit edilme ve paylaşılma yeteneğine göre seçim baskısına uğrar. Bu

süreçte dikkat, bilişsel kolaylık ve sosyal onay gibi psikolojik mekanizmalar, memetik uygunluğu belirler (Blackmore, 1999; Saad, 2011).

Finansal davranış açısından bakıldığında da, memetik süreçler yatırım kararlarını yönlendiren bir “bulaşma ekonomisi” yaratır. Özellikle kriz dönemlerinde, yatırımcılar bilgiye değil, duygusal uyaranlara ve sosyal sinyallere tepki verirler. Bu, finansal sistemin de tıpkı biyolojik veya kültürel sistemler gibi memetik seleksiyona tabi olduğunu gösterir.

Dolayısıyla, davranışsal ekonomi ile memetik teori arasındaki kesişim, hem ekonomik kararların hem de kültürel yayılım süreçlerinin evrimsel doğasını anlamada yeni bir paradigma sunar. Bu paradigma, ekonomik sistemleri yalnızca rasyonel ajanların etkileşiminden ibaret görmeyip; fikirlerin, duyguların ve sosyal örüntülerin evrimsel süreçlerle şekillendiği memetik ekosistemler olarak ele alır (Han vd., 2025).

Davranışsal ekonomi ve memetik teori, fikirlerin, pazarlama mesajlarının ve tüketici davranışlarının bilişsel ve kültürel kanallar aracılığıyla nasıl yayılıp evrildiğini açıklamada birleşir. Dawkins (1976) tarafından ortaya atılan ve Blackmore (1999) tarafından genişletilen memetik teori, memleri taklit ve sosyal bulaşma yoluyla yayılan kültürel çoğaltma birimleri olarak tanımlar. Davranışsal ekonomi, bilişsel önyargıların ve sezgisel yöntemlerin bu tür memlerin alımını ve iletimini nasıl etkilediğine dair ampirik temeller sağlayarak pazarlama ekosistemlerini memetik seçim süreçlerine yerleştirir. Pazarlama, dikkat, taklit ve sosyal bulaşmanın seçim baskıları olarak hizmet ettiği ve hangi fikir ve davranışların gelişip zayıflayacağını belirlediği bir **memetik ekosistem** görevi görür. Bu disiplinlerarası çerçeve, tüketici kültürünün evrimini ve ekonomik sonuçları şekillendirme biçimini açıklar.

3. Kapitalizmin Doğal Seçilimi: Hayatta Kalanın Ekonomisi

Kapitalist sistemler, evrimsel bir bakış açısıyla incelendiğinde, firmaların, tüketicilerin ve yatırımcıların sürekli rekabet halinde bulunduğu dinamik bir seçim ortamı olarak anlaşılabilir. Bu perspektif, ekonomik aktörlerin başarılarını yalnızca rasyonel planlama ve stratejik yeteneklerine bağlı olarak değil, aynı zamanda çevresel değişimlere adaptasyon yeteneklerine göre değerlendirir (Nelson & Winter, 1982; Hodgson & Knudsen, 2010). Modern evrimsel ekonomi, biyolojik analogileri etik ve normatif bağlamdan ayırarak inceler; bu, sıkça yapılan sosyal Darwinizm yanılığının önüne geçer.

Kapitalist doğal seçim perspektifi, ekonomik aktörlerin uyum yeteneğini ve rekabetçi çevreye adapte olma becerisini ön plana çıkarırken, etik ve toplumsal sorumluluğun önemini de göz ardı etmez. Bu bağlamda, piyasa dinamikleri ve rekabet, biyolojik evrimdeki çevresel seçim baskılarına benzer

şekilde işlev görürken, insan toplumu tarafından şekillendirilen normatif ve etik çerçeveler, ekonomik uyumu yönlendiren kritik faktörler haline gelir (Beinhocker, 2006; Lo, 2017).

3.1. Sosyal Darwinizm eleştirisi

Sosyal Darwinizm, tarihsel olarak “doğal seçim” ve “en güçlüünün hayatta kalması” gibi Darwinci kavramları, toplumsal ve ekonomik hiyerarşileri meşrulaştırmak için kötüye kullanmış ve sıklıkla ayrımcı politikaları ve doğal düzen kisvesi altında serbest piyasa kapitalizmini desteklemiştir (Asma, 1993; EBSCO, 2008). Spencer ve Sumner gibi savunucular, ekonomik başarının içsel uygunluğun kanıtı olduğunu, yoksulluğun ise biyolojik aşağılık duygusunu işaret ettiğini savunmuş ve normatifliği evrimsel açıklamayla hatalı bir şekilde karıştırmışlardır (Vales, 2023). Çağdaş araştırmalar, evrim teorisinin ahlaki yargılar önermeden süreçleri tanımladığını vurgulayarak, Sosyal Darwinizm’i sözde bilimsel ve etik açıdan savunulamaz olarak kesin bir şekilde itibarsızlaştırmaktadır (Pinker, 2023; Wikipedia, 2025). “Doğalcı gerekçelendirme” yanılgısından kaçınmak için, betimleyici evrimsel çerçeveler ile normatif toplumsal politikalar arasında ayırım yapmak esastır. Günümüzde evrimsel ekonomi, Darwinci metaforları eleştirel ve titiz bir biçimde benimseyerek, toplumsal determinizmden uzak, uyumsal dinamiklere ve ekonomik uygunluğa odaklanmaktadır (Aydın, 2020).

Sosyal Darwinizm, Darwinci evrimi toplumsal hiyerarşi ve ekonomik başarıyla doğrudan ilişkilendirerek, güç ve refahın “doğal seçim” yoluyla hak edildiğini savunur (Hofstadter, 1944). Bu yaklaşım, 20. yüzyılın başlarında politik ideolojiler ve ekonomik doktrinler tarafından istismar edilmiş ve etik sorunlar yaratmıştır. Ancak evrimsel ekonomi ve kapitalizmin doğal seçim perspektifi, sosyal Darwinizmden radikal şekilde ayrılır.

Evrimsel ekonomi, seçim mekanizmasını açıklayıcı bir model olarak kullanır, normatif bir yargı aracı olarak değil. Kapitalist piyasaların işleyişi, firmaların adaptasyon kapasitesine göre şekillenir; fakat bu, ekonomik eşitsizlik veya yoksulluğun doğal veya hak edilmiş olduğu anlamına gelmez (Beinhocker, 2006; Lo, 2017). Sosyal Darwinizm eleştirisi, ekonomik evrimin biyolojik evrimle birebir aynı olmadığını vurgular: insanlar etik değerler, sosyal sorumluluk ve politika aracılığıyla sonuçları etkileyebilir.

3.2. Kapitalizmin doğal seçim mekanizmalarının etik boyutu

Kapitalizmin doğal seçim mekanizmaları, piyasa rekabetini ve inovasyonu teşvik ederken, aynı zamanda etik ve toplumsal sorumluluk sorularını gündeme getirir. Bir firmanın başarısı yalnızca stratejik yeterlilik ve

adaptasyona değil, aynı zamanda tüketici güveni, şeffaflık ve sürdürülebilirlik gibi etik kriterlere de bağlıdır (Harrison et al., 2019).

Evrimsel ekonomi bağlamında, etik boyut iki şekilde ele alınabilir:

1. **Seçim Süreci Etikleri:** Firmalar ve ürünler, piyasada “hayatta kalma” avantajı elde ederken etik davranışları benimseyebilir veya benimsemeyebilir. Etik stratejiler, uzun vadede sürdürülebilir rekabet avantajı sağlayabilir.
2. **Toplumsal Adaptasyon:** Piyasa aktörleri, toplumun etik beklentilerine uyum sağlayamazsa, tüketici tercihleri ve regülasyon mekanizmaları yoluyla elenir. Bu, kapitalizmin doğal seçiliminin toplumsal bağlamda biçimlenebileceğini gösterir (Donaldson & Walsh, 2015).

Dolayısıyla kapitalist seçim, etik ve normatif çerçeveden tamamen bağımsız değildir; aksine, modern ekonomik evrim, adaptasyonu yalnızca finansal performansa değil, aynı zamanda toplumsal kabul ve sürdürülebilirliğe göre değerlendirir.

Kapitalizmin rekabet baskıları doğal seçilime benzese de etik zorunluluklar piyasa dinamiklerini kritik bir şekilde yumuşatır. Etik kapitalizm, paydaş değerlendirmelerini, sürdürülebilirliği, şeffaflığı ve eşitliği iş uygulamalarına entegre ederek karlılık ve sorumluluğun bir arada var olduğunu vurgular (Sustainability Directory, 2025). Çevresel yöneticiliğe, adil emeğe ve sosyal kapsayıcılığa öncelik veren firmalar, artan tüketici ve düzenleyici beklentilere daha iyi yanıt vererek uzun vadeli hayatta kalma olasılıklarını artırır (Lovins, 2004a). Örneğin, Patagonia'nın sürdürülebilirliğe olan bağlılığı, değişken piyasalarda marka sadakatini ve dayanıklılığını sağlamlaştırmıştır. Benzer şekilde, ESG (Çevresel, Sosyal ve Yönetişim) kriterleri, etik performansın ekonomik uygunluğu etkilediği normatif bir değişimi yansıtarak yatırımcı kararlarına giderek daha fazla rehberlik etmektedir (Prasad vd., 2024a; 2024b). Şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmaları, rekabetçi başarıyı sosyal refahla uyumlu hale getirmeye, dışsallıkları azaltmaya ve sistemik sürdürülebilirliği teşvik etmeye yardımcı olur (OECD, 2025). Bu etik katman, piyasanın hayatta kalmasına ilişkin indirgemeci yorumlara meydan okuyarak kapitalizmin evriminin toplumsal ve ekolojik bağlamlar içinde yer aldığını göstermektedir.

3.3. Gelir eşitsizliği, rekabet ve türler arası benzetmeler

Evrimsel ekonomi ve biyolojik analogiler, ekonomik aktörlerin rekabetini, türler arası etkileşimlerle karşılaştırır. Firmalar ve bireyler, kaynaklar ve pazar payı için rekabet ederken, gelir dağılımındaki farklılıklar doğal bir seçim

sonucu gibi görülebilir; ancak bu, etik veya normatif olarak meşru kılmaz (Piketty, 2014).

Bu benzetme, şu açılardan açıklayıcıdır:

- **Rekabet Dinamikleri:** Piyasalarda rekabet, firmaların stratejik çeşitlenmesi ve inovasyon kapasitesiyle şekillenir. Başarılı firmalar “uygunluk avantajı” kazanırken, başarısız olanlar elenir veya küçülür (Nelson & Winter, 1982).
- **Gelir ve Servet Dağılımı:** Ekonomik seçim, gelir eşitsizliğini doğurabilir; bu süreç, biyolojik ekosistemlerdeki türlerin farklı adaptasyon seviyeleri ile paralellik gösterir. Ancak sosyal politikalar ve düzenlemeler, eşitsizliği azaltma ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlama mekanizması sunar (Atkinson, 2015).
- **Ekosistem Analojisi:** Firmalar ve tüketiciler arasındaki etkileşimler, biyolojik türlerin ekolojik nişlerdeki rekabetine benzer. Kaynak sınırlılıkları, yenilik ve adaptasyon gerekliliği, ekonomik aktörleri sürekli olarak strateji geliştirmeye zorlar (Hodgson & Knudsen, 2010).

Bu çerçevede kapitalizmin doğal seçilimi, finansal başarı, inovasyon kapasitesi ve etik uyumun birleşik bir fonksiyonu olarak görülür. Rekabet ve gelir farklılıkları, yalnızca piyasa mekanizmalarının sonucu değil; aynı zamanda toplumsal ve etik bağlamda yönlendirilebilir evrimsel süreçlerdir.

Ekonomik eşitsizlik, firmaların ve bireylerin kaynakları ve üreme başarısını güvence altına almak için çeşitli uyum stratejileri kullandığı ekosistemlerde türlerin rekabet ettiği evrimsel bir benzetmeyle kavramsallaştırılabilir (Wells, 2023). Tür farklılaşmasının niş uzmanlaşması ve rekabetçi dışlanmadan kaynaklanması gibi, gelir eşitsizlikleri de heterojen inovasyon kapasitelerinden, sermayeye erişimden ve kurumsal donanımlardan kaynaklanır (Oliveira vd., 2023). Ancak ekolojik sistemlerin aksine, ekonomik ortamlar sosyal politikalar ve etik normlar tarafından şekillendirilir ve dağılımı ve fırsatları etkiler. Kademeli vergilendirme ve güçlü kamu eğitimi de dahil olmak üzere politika oluşturma, ekosistem mühendisliğine benzer bir işlev görür, çeşitliliği sürdürür ve evrimsel büyüme ve inovasyon için hayati önem taşıyan yukarı doğru hareketliliği sağlar (Australian Parliament, 2025).

Aşırı eşitsizlik, oligopolistik durgunluğa yol açarak rekabetçi çeşitliliği ve inovasyonu sınırlarken, dengeli eşitsizlik, ekosistem dayanıklılığını koruyan biyoçeşitliliğe benzer dinamik rekabeti teşvik eder (Bloch, 1961; Safarzyńska, 2013). Dolayısıyla politika odaklı müdahaleler, sistemin uyum yeteneğini koruyan ve kapitalizmin sürdürülebilir kalkınma kapasitesini

destekleyen evrimsel mekanizmaları yansıtır. Başka bir ifadeyle kapitalizmin doğal seçilimi, finansal başarı, inovasyon kapasitesi ve etik uyumun birleşik bir fonksiyonu olarak anlaşılmalıdır. Rekabet ve gelir farklılıkları, yalnızca piyasa mekanizmalarının sonucu değil; aynı zamanda etik ve politika ile yönlendirilebilen evrimsel süreçlerdir. Modern kapitalist sistemlerde, ekonomik aktörler, biyolojik ekosistemlerde türler gibi çevresel, sosyal ve etik baskılara tepki vererek stratejik uyumlarını sürekli günceller.

4. Finansal Krizlerin “Ekonomik Tür Temizliği” Olarak Analizi

Finansal krizler, ekonomik ekosistemler içinde biyolojik yok oluş ve seçim süreçlerine paralel olarak ortaya çıkan temel doğal seçim olayları olarak incelenebilir. Doğadaki köklü çevresel değişiklikler, daha zayıf türlerin yok olmasına ve daha uyumlu türlerin gelişmesine yol açabildiği gibi, finansal krizler de dayanıklılık veya adaptasyon yeteneğinden yoksun ekonomik aktörlerin (firmalar, finansal kurumlar ve iş modelleri gibi) tasfiyesini hızlandırır (Levin vd., 2021b). Bu yıkıcı dönemler, ekonomik sistemin verimsizliklerini giderir, kaynakları yeniden tahsis eder ve sistemik yenilenmeyi sağlayarak evrimsel bir işlev görür. Büyük Buhran (1929), 1997 Asya finansal krizi ve 2008 Küresel Finansal Krizi gibi tarihsel krizler, bu “ekonomik tür temizliğinin” somut örnekleridir. Özellikle 2008 krizinde, aşırı kaldıraç ve riskli modellere sahip baskın finans kurumları çökerken, ihtiyatlı risk yönetimine sahip diğerleri hayatta kalmış veya gelişmiştir; bu durum, doğadaki “en güçlüünün hayatta kalması” mekanizmasına benzer bir seçim baskısını göstermektedir (Claessens vd., 2013). Bu perspektif, krizleri yalnızca ekonomik başarısızlıklar olarak değil, uzun vadeli ekonomik sağlamlık, inovasyon ve sistemik adaptasyon için gerekli evrimsel darboğazlar olarak yeniden çerçeveler.

Finansal krizler, evrimsel ekonomi perspektifinden incelendiğinde, ekonomik ekosistemlerde doğal seçim mekanizmalarının aktif olduğu dramatik dönemeçler olarak görülebilir. Bu krizler, piyasa aktörlerinin dayanıklılık, adaptasyon kapasitesi ve stratejik esnekliklerini test eder; zayıf firmalar, iş modelleri ve finansal aktörler elenirken, uyum sağlayabilenler hayatta kalır ve büyüme fırsatları elde eder (Beinhocker, 2006; Lo, 2017). Tıpkı biyolojik sistemlerde türlerin çevresel şoklara verdikleri tepkiler gibi, ekonomik sistemlerde de krizler, çeşitlilik ve inovasyon yoluyla uzun vadeli evrimi şekillendirir. Bu bağlamda finansal krizler, ekonomik sistemde birer doğal seçim olayı olarak işlev görür; zayıf veya adaptasyon kapasitesi düşük aktörlerin elenmesini sağlayan bir “ekonomik tür temizliği” mekanizmasıdır.

Tarihsel örnekler, bu süreci somutlaştırmaktadır. 1929 Büyük Buhran sırasında iflas eden bankalar ve firmalar, piyasanın Darwinci bir filtreleme mekanizması gibi işlediğini göstermektedir (Kindleberger & Aliber, 2011). Benzer şekilde, 2008 Küresel Finansal Krizi, aşırı kaldıraçlı ve risk yönetimi zayıf finansal kurumların elenmesine yol açmış, daha dayanıklı ve şeffaf yapılar ise güçlenmiştir (Mian & Sufi, 2014). Bu perspektif, krizlerin yalnızca ekonomik kayıp değil; aynı zamanda ekonomik ekosistemin yeniden yapılandırılması ve adaptif güçlerin sınıandığı süreçler olarak anlaşılmasını sağlar.

Finansal krizler, piyasa çeşitliliğini test eder. Tıpkı ekolojik sistemlerde çevresel şokların türlerin dağılımını yeniden belirlemesi gibi, finansal şoklar da firmaların ve finansal ürünlerin hayatta kalma olasılıklarını yeniden şekillendirir (Haldane & May, 2011). Bu süreç, inovatif ve uyum sağlayabilen aktörlerin seçilmesini sağlayarak uzun vadede ekonomik evrimi besler. Sistemin bütünsel yapısı, krizlerin şiddeti ve yayılımında belirleyici bir rol oynar. Yüksek derecede birbirine bağlı bankalar, aşırı kaldıraç ve yenilikçi finansal araçlar (türevler gibi) sistemik kırılganlığı artırır (Adrian & Brunnermeier, 2016). Krizler, bu kırılganlığı açığa çıkararak, hangi firmaların ve piyasa yapılarının adaptif kapasiteye sahip olduğunu gösterir.

Adaptif dayanıklılık, yalnızca finansal performansla değil, aynı zamanda risk yönetimi, kurumsal şeffaflık ve yönetim kalitesi ile de belirlenir. Örneğin, 2008 krizinde Lehman Brothers gibi yüksek kaldıraçlı ve kötü risk yönetimi uygulayan firmalar iflas ederken, JPMorgan Chase gibi daha adaptif kurumlar hayatta kalmış ve piyasadaki pozisyonlarını güçlendirmiştir (Sorkin, 2009). Bu durum, ekonomik evrimde krizlerin sistemik bir seçim baskısı olarak işlevini açıkça ortaya koyar.

Bağılantılılık, yüksek kaldıraç ve şeffaf olmayan inovasyon, krizlerin ortaya çıkardığı kırılganlıkları artırırken, finansal piyasalar da tıpkı biyolojik ekosistemlerdeki bulaşıcı etki gibi, karşılıklı bağımlılık ağları aracılığıyla şokları yayar (Avrupa Sistemik Risk Kurulu, 2018). Minimum yedeklilik veya aşırı optimize edilmiş firmalar, bir şok karşısında özellikle savunmasızdır; bu durum, felaket niteliğindeki habitat bozulmalarına maruz kalan uzman türlere benzer (Jones, 2020). Öte yandan, krizler, uyarlanabilir dayanıklılık yeteneklerini de ortaya çıkarır; hızlı öğrenme, yeniden yapılandırma ve çeşitlendirme yeteneğine sahip kurumlar ve piyasalar hayatta kalma avantajları gösterir. Kriz sonrası düzenleyici reformlar ve risk yönetimindeki inovasyonlar, evrimsel tepkiler olarak değerlendirilebilir; bu reformlar, sistemik sağlamlığı artırır ve kriz öncesi duruma geri dönmek yerine “ileriye doğru sıçrama” sağlar (Avrupa Sistemik Risk Kurulu, 2018; Tang, 2022a;

2022b). Bu dayanıklılık, finansal sistemler ve düzenleyici ortamların sürekli ortak evrimini gösterir.

Finansal krizlerin “ekonomik tür temizliği” etkisi yalnızca piyasa aktörlerini değil, toplumun geniş kesimlerini de etkiler. İşsizlik, gelir eşitsizliği ve toplumsal gerilimler, krizlerin kaçınılmaz toplumsal sonuçlarıdır (Stiglitz, 2010a; 2010b). Evrimsel ekonomi açısından, bu süreçler doğrudan normatif bir yargı taşımaz; ancak etik ve sosyal sorumluluk perspektifinden incelendiğinde, piyasanın hayatta kalma odaklı mekanizmaları ile toplumsal refah arasındaki gerilim netleşir.

Bu noktada regülasyon ve sosyal politikalar, krizlerin etkilerini sınırlayarak ekonomik tür temizliğinin yıkıcı yanlarını dengeleyebilir. Örneğin, ABD’de 2008 sonrası uygulanan Troubled Asset Relief Program (TARP), sistemik çöküş riskini azaltmış ve adaptif aktörlerin hayatta kalmasını desteklemiştir (Blinder & Zandi, 2015). Bu nedenle krizler, ekonomik evrimi şekillendirirken, toplumsal ve etik bağlamda yönlendirilebilir.

Finansal krizler ekonomik “tür” seçiliminin mekanizmaları olarak işlev görse de sosyal ve etik sonuçları derindir. “Temizlik” süreci genellikle işsizlik, artan gelir eşitsizliği ve toplumsal yerinden edilme gibi ciddi insani maliyetlere yol açar (Ötger-Robe, 2013a; 2013b). Kriz kaynaklı daralmalar sırasında savunmasız nüfuslar orantısız yükler taşır; bu da piyasa adaleti ve sosyal sorumluluk konusunda normatif sorular ortaya çıkarır (Hajdari vd., 2023). Bu nedenle, krizlerde ekonomik Darwinizm’in betimleyici gerçekliği, koruyucu sosyal politikaları, şeffaf yönetimi ve zararı azaltmak için adil yeniden dağıtımı savunan etik çerçevelerle yumuşatılmalıdır. Düzenleyici müdahaleler, sosyal güvenlik ağları ve kapsayıcı toparlanma stratejileri, doğal ekonomik seçilimi sosyal refah zorunluluklarıyla uyumlaştırma mekanizmalarını temsil eder (World Bank, 2019). Dolayısıyla evrimsel bakış açısı, verimli piyasa dinamikleri ile savunmasız paydaşlara karşı etik yükümlülükler arasında denge kurma gereğini net bir şekilde ortaya koyar.

Finansal krizlere verilen politika tepkileri, kapitalist ekonomilerin evrimsel yörüngelerini şekillendirir. Likidite enjeksiyonları, kurtarma paketleri ve faiz oranı ayarlamaları gibi merkez bankası müdahaleleri, sert seçim baskılarını hafifleten, sistemik çöküşü önleyen ve kritik kurumları koruyan dışsal dengeleyiciler olarak işlev görür (Claessens vd., 2010). Uluslararası finansal koordinasyon, düzenlemeleri uyumlu hale getirerek ve sınırlar arasında paylaşarak uyum kapasitesini artırır; bu, küresel bağlantılı bir ekosistemde evrimsel bir avantaj sağlar (Goddard, 2009). Dahası, sermaye gereksinimlerinin, şeffaflık zorunluluklarının ve çözüm mekanizmalarının güçlendirilmesi de dahil olmak üzere kriz sonrası reformlar, sistemik

uygunluğu ve dayanıklılığı artırmayı hedefler (OECD, 2009a; 2009b). Ancak bu müdahaleler, “ahlaki risk” riskini de taşır; daha az uygun aktörleri koruyarak evrimsel dinamikleri değiştirebilir ve optimal düzenleme dengesi hakkında tartışmalara yol açabilir (Stiglitz, 2010a; 2010b). Evrimsel ekonomi perspektifi, politikanın devam eden bir uyum sürecinin parçası olarak görülmesini teşvik eder; sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı desteklemek için krizlerden sürekli ders çıkarılması gerekir.

Finansal krizlerin evrimsel perspektifinden çıkarılacak bir diğer önemli ders, politika ve regülasyonun ekonomik seçim süreçlerindeki kritik rolüdür. Merkez bankaları ve düzenleyici kurumlar, likidite sağlama, kriz yönetimi ve sistemik riskin azaltılması yoluyla piyasanın adaptif kapasitesini korur (Haldane ve May, 2011). Uluslararası koordinasyon ve şeffaf regülasyonlar, ekonomik ekosistemin dayanıklılığını artırarak krizlerin uzun vadede inovasyon ve çeşitliliği destekleyici bir rol oynamasını sağlar. Krizler ayrıca piyasa aktörlerinin öğrenme ve adaptasyon süreçlerini hızlandırır; gelecekteki şoklara hazırlıklı olmak, stratejik çeşitlilik, risk yönetimi kültürü ve etik performans ile yakından ilişkilidir (Aghion vd., 2013). Böylece finansal krizler, ekonomik ekosistemin doğal seçim süreçlerinde hem bir filtreleme hem de adaptif yeniden yapılandırma aracı olarak işlev görür.

5. Sonuç: Homo Economicus’tan Homo Adaptivus’a

Finansal sistemlerin dinamik ve evrimsel doğası, geleneksel Homo economicus paradigmasını ciddi biçimde sorgulamaktadır. Tarih boyunca ekonomi düşüncesi, bireysel rasyonellik, kâr maksimizasyonu ve sınırlı bilgiye dayalı karar mekanizmaları çerçevesinde şekillendi. Ancak, son yıllarda evrimsel ekonomi ve kapitalizmin doğal seçim mekanizmaları üzerine yapılan çalışmalar, ekonomik aktörlerin başarısının yalnızca stratejik ve rasyonel kararlarla değil, aynı zamanda adaptasyon kapasitesi, öğrenme yeteneği ve çevresel değişimlere uyum sağlama becerisi ile de belirlendiğini göstermektedir (Beinhocker, 2006; Lo, 2017; Levin vd., 2021a). Bu bağlamda, Homo economicus’un öngördüğü tek boyutlu ekonomik rasyonellik anlayışı yerini, Homo adaptivus olarak adlandırılan daha esnek, bağlamsal ve çevresel faktörleri hesaba katan bir modele bırakmaktadır. Homo adaptivus, yalnızca finansal performans veya kısa vadeli kazançlar ile ilgilenmez; aynı zamanda toplumsal, etik ve çevresel uyumu da karar alma sürecine entegre eder. Bu yaklaşım, ekonomiyi yalnızca piyasa mekanizmaları çerçevesinde değil, karmaşık, adaptif ve öğrenen bir sistem olarak anlamamızı sağlar.

Finansal krizler, bu evrimsel perspektifin somut göstergeleri olarak karşımıza çıkar. Büyük Buhran (1929), 1997 Asya finansal krizi ve 2008 Küresel Finansal Krizi gibi olaylar, ekonomik türlerin doğal seçim baskısı altında nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır (Claessens vd., 2013; Kindleberger & Aliber, 2011). Krizler sırasında zayıf, esnekliği düşük veya risk yönetimi yetersiz aktörler elenirken, uyum sağlayabilen firmalar ve finansal kurumlar hayatta kalır ve büyüme fırsatları elde eder. Bu süreç, ekonomik sistemde birer “ekonomik tür temizliği” işlevi görürken, aynı zamanda piyasa aktörlerinin öğrenme, yeniden yapılandırma ve yenilik kapasitesini artırır (Haldane & May, 2011; Tang, 2022a; 2022b). Dolayısıyla krizler, yalnızca kayıp veya başarısızlık olarak değil, sistemin adaptif kapasitesinin sınıandığı ve güçlendiği evrimsel darboğazlar olarak anlaşılmalıdır. Bununla birlikte, sistemik riskin ve bağlantılılığın etkisi, krizlerin yalnızca ekonomik aktörleri değil, toplumsal refahı da derinden etkilediğini göstermektedir; işsizlik, gelir eşitsizliği ve sosyal gerilimler, bu süreçlerin kaçınılmaz toplumsal yansımalarıdır (Stiglitz, 2010a; 2010b; Ötke-Robe, 2013a; 2013b; Hajdari vd., 2023).

Evrimsel kapitalizm perspektifi, bu süreçleri yalnızca ekonomik birer olay olarak görmez; aynı zamanda politika ve regülasyonun, ekonomik seçim mekanizmalarını şekillendirmedeki kritik rolünü de vurgular. Kriz sonrası müdahaleler, sistemik çöküşü önleyerek adaptif aktörlerin hayatta kalmasını destekler ve uzun vadeli ekonomik dayanıklılığı artırır. Örneğin, ABD’de 2008 sonrası uygulanan Troubled Asset Relief Program (TARP) ve kriz sonrası reformlar, sermaye yeterliliği, şeffaflık ve risk yönetimi standartlarını güçlendirerek ekonomik ekosistemin evrimsel dengesini korumuştur (Blinder & Zandi, 2015; OECD, 2009a; 2009b). Bu müdahaleler, ekonomik evrimin normatif boyutunu şekillendirirken, Homo adaptivus’un özelliklerini pekiştiren bir bağlam oluşturur: uyum sağlayabilme, etik performans ve toplumsal sorumluluğu dikkate alma yeteneği.

Kapitalizmin sürdürülebilirliği, yalnızca finansal kâr veya piyasa verimliliği ile değil, aynı zamanda adaptasyon kapasitesi, etik uyum ve toplumsal kabul ile ölçülmelidir. Evrimsel kapitalizm, ekonomik aktörlerin çeşitliliğini ve yenilik kapasitesini teşvik ederken, aynı zamanda etik ve toplumsal sorumluluk çerçevesinde sürdürülebilirliği ön plana çıkarır. ESG kriterleri, sürdürülebilirlik girişimleri ve şeffaflık mekanizmaları, sadece ekonomik kârı değil, aynı zamanda piyasanın uzun vadeli hayatta kalma kapasitesini artıran evrimsel faktörler olarak görülebilir (Prasad vd., 2024a; 2024b; Lovins, 2004b). Böylelikle, kapitalizmin adaptasyon veya yok oluş sınavı, ekonomik, etik ve çevresel faktörlerin bütünlük bir değerlendirmesi ile ortaya konur.

Sonuç olarak, Homo economicus'tan Homo adaptivus'a geçiş, ekonomi düşüncesinde paradigmatik bir değişimi temsil eder. Bu dönüşüm, finansal ekosistemin dinamik doğasına uygun, karmaşık adaptif sistem modelleri geliştirmeyi, krizlerin evrimsel işlevlerini anlamayı ve politika ile etik sorumlulukları ekonomik seçim süreçlerine entegre etmeyi gerektirir. Evrimsel kapitalizm, ekonomik düşüncenin sürdürülebilirlik, adaptasyon ve toplumsal sorumluluk boyutlarını dikkate alarak yeniden yapılandırılmasını sağlayan kapsamlı bir çerçeve sunar ve modern kapitalist ekonomilerin uzun vadeli dayanıklılığını, inovasyon kapasitesini ve etik bütünlüğünü artıran temel bir yaklaşım olarak ekonomi literatüründeki yerini sağlamlaştırır.

Kaynakça

- Adrian, T., & Brunnermeier, M. K. (2016). CoVaR. *American Economic Review*, 106(7), 1705–1741. <https://doi.org/10.1257/aer.20120555>
- Aghion, P., Bacchetta, P., Rancière, R., & Rogoff, K. (2013). Exchange Rate Volatility and Productivity Growth: The Role of Financial Development. *Journal of Monetary Economics*, 60(2), 201–214.
- Akçay, E., & Hirshleifer, D. (2020). New evolutionary finance: Social transmission bias and cultural evolution in financial markets. *National Bureau of Economic Research Working Paper No. 27745*.
- Akçay, E., & Hirshleifer, D. (2021). Social finance as cultural evolution, transmission bias, and market dynamics. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 118(26), e2015568118.
- Arthur, W. B. (2009). *The Nature of Technology: What It Is and How It Evolves*. Free Press.
- Asma, S. T. (1993). *On being human: Biology and the social sciences*. University of California Press.
- Atkinson, A. B. (2015). *Inequality: What Can Be Done?* Harvard University Press.
- Australian Parliament. (2025). A discussion on inequality and the economy. Australian Government. <https://www.aph.gov.au/DocumentStore.ashx?id=edb531fa-2333-4bd8-b723-a31bbcd65eb0&subId=300763>
- Avrupa Sistemik Risk Kurulu. (2018). ESRB Annual Report 2018. European Systemic Risk Board. <https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/annual/ar2018.en.pdf>
- Aydın, S. (2020). The misuse and abuse of Darwinian concepts in social theory: Social Darwinism revisited. *Sociological Research Journal*, 15(2), 110–126.
- Beinhocker, E. D. (2006). *The Origin of Wealth: Evolution, Complexity, and the Radical Remaking of Economics*. Harvard Business School Press.
- Blackmore, S. (1999). *The Meme Machine*. Oxford University Press.
- Blinder, A. S., & Zandi, M. (2015). *The Financial Crisis: Lessons for the Next One*. Center on Budget and Policy Priorities.
- Bloch, M. (1961). *Feudal society*. Routledge & Kegan Paul.
- Boyd, R., & Richerson, P. J. (2005). *The Origin and Evolution of Cultures*. Oxford University Press.
- Christensen, C. M. (1997). *The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail*. Harvard Business Review Press.
- Claessens, S., Dell'Ariccia, G., Igan, D., & Laeven, L. (2010). Cross-country experiences and policy implications from the global fi-

- nancial crisis. *Economic Policy*, 25(62), 267–293. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0327.2010.00257.x>
- Claessens, S., Kose, M. A., & Terrones, M. E. (2013). Financial crises: Explanations, types, and implications. International Monetary Fund Working Paper. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1328.pdf>
- Claessens, S., Kose, M. A., & Terrones, M. E. (2013). How do business and financial cycles interact? *Journal of International Economics*, 90(1), 28–50. <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2012.09.004>
- Dawkins, R. (1976). *The selfish gene*. Oxford University Press.
- Donaldson, T., & Walsh, J. P. (2015). Toward a Theory of Business. *Research in Organizational Behavior*, 35, 181–207.
- EBSCO. (2008). Social Darwinism: Research starters. EBSCOhost. <https://www.ebsco.com/research-starters/social-sciences-and-humanities/social-darwinism>
- European Systemic Risk Board. (2018). Building resilience in financial systems. https://esrb.europa.eu/pub/pdf/other/esrb_resilience_report.en.pdf
- Fontanelli, L. (2023). Theories of market selection: A survey. University of Brescia. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/297130/1/2023-22.pdf>
- Goddard, J. (2009). The financial crisis in Europe: evolution, policy responses, and lessons. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 17(4), 362–380.
- Hajdari, D., et al. (2023). Environmental issues and financial crises: dismiss laissez-faire solutions. *Journal of Environmental Economics*, 72, 115–132.
- Haldane, A. G., & May, R. M. (2011). Systemic risk in banking ecosystems. *Nature*, 469(7330), 351–355. <https://doi.org/10.1038/nature09659>
- Han, P.-H., et al. (2025). Meme marketing influence on consumer purchase decisions in e-commerce: A behavioral perspective. *Electronic Commerce Research and Applications*.
- Harrison, J., Freeman, R. E., & Bosse, D. (2019). Stakeholder Theory. *Business & Society*, 58(1), 5–33.
- Henrich, J. (2016). *The Secret of Our Success: How Culture Is Driving Human Evolution, Domesticating Our Species, and Making Us Smarter*. Princeton University Press.
- Hodgson, G. M., & Knudsen, T. (2010). *Darwin’s conjecture: The search for general principles of social and economic evolution*. University of Chicago Press.
- Hofstadter, R. (1944). *Social Darwinism in American Thought*. Boston: Beacon Press.

- Jones, J. H. (2020, August 9). Evolutionary theory of economic decisions. Stanford Report. <https://news.stanford.edu/stories/2020/08/evolutionary-theory-economic-decisions/>
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. Farrar, Straus and Giroux.
- Kindleberger, C. P., & Aliber, R. Z. (2011). *Manias, panics, and crashes: A history of financial crises* (6th ed.). Palgrave Macmillan.
- Lee, Y. H., Cantner, U., et al. (2024). New lessons from biology for economics and business: A systems approach to non-market environments. *Journal of The Royal Society Interface*. <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rsif.2024.0457>
- Levin, S. A., et al. (2021a). Introduction to PNAS special issue on evolutionary models in economics and finance. *PNAS*, 118(26), e2106783118. <https://doi.org/10.1073/pnas.2106783118>
- Levin, S. A., Xepapadeas, T., Crépin, A. S., Norberg, J., de Zeeuw, A., Folke, C., ... & Walker, B. (2021b). Social-ecological systems as complex adaptive systems: Modeling and policy implications. *Ecosystems*, 24, 1–23. <https://doi.org/10.1007/s10021-020-00535-y>
- Lo, A. W. (2017). *Adaptive Markets: Financial Evolution at the Speed of Thought*. Princeton University Press.
- Lovins, L. H. (2004a). *Natural capitalism: Creating the next industrial revolution*. Earthscan.
- Lovins, L. H. (2004b). Natural capitalism: The path to sustainability? *Journal of Industrial Ecology*, 8(1-2), 1–14.
- Metcalf, J. S. (1998). *Evolutionary Economics and Creative Destruction*. Routledge.
- Mian, A., & Sufi, A. (2014). *House of Debt: How They (and You) Caused the Great Recession, and How We Can Prevent It from Happening Again*. University of Chicago Press.
- Mundt, M., Grothe-Hammer, M., & Sydow, J. (2021a). Evolutionary perspectives on economic systems. *Organization Studies*, 42(5), 715–736.
- Mundt, P., Cantner, U., Inoue, H., Savin, I., & Vannuccini, S. (2021b). *Market selection in global value chains*. Bamberg Economic Research Group Working Paper No. 170.
- Nelson, R. R., & Winter, S. G. (1982). *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Harvard University Press.
- OECD. (2009a). *Financial crises: Past lessons and policy implications*.
- OECD. (2009a). *The financial crisis and its lessons*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD. (2025). *Responsible business conduct and sustainability*. OECD Publishing. <https://one.oecd.org/>

- Oliveira, F. S., et al. (2023). The emergence of social inequality: A co-evolutionary computational model. *Journal of Economic Dynamics*, 89, 103-119.
- Ötoker-Robe, I. (2013a). Financial crises: Prevention, management, and resolution. IMF Working Paper. <https://doi.org/10.5089/9781475548655.001>
- Ötoker-Robe, I. (2013b). The social impact of financial crises: Evidence from the global financial crisis. World Bank Policy Research Working Paper.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Harvard University Press.
- Prasad, A., et al. (2024a). ESG investing and firm performance: An empirical study. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 14(1), 22-45.
- Prasad, A., Jones, C., & Smith, R. (2024b). Environmental, social, and governance (ESG) factors in investment decision-making. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 14(2), 145-168. <https://doi.org/10.1080/20430795.2023.2199845>
- Saad, G. (2011). *The Consuming Instinct: What Juicy Burgers, Ferraris, Pornography, and Gift Giving Reveal About Human Nature*. Prometheus Books.
- Safarzyńska, K. (2013). Evolutionary-economic policies for sustainable consumption. *Technological Forecasting and Social Change*, 80(4), 626-638.
- Schumpeter, J. A. (1942/2006). *Capitalism, Socialism and Democracy*. Harper Perennial Modern Classics.
- Sorkin, A. R. (2009). *Too big to fail: The inside story of how Wall Street and Washington fought to save the financial system—and themselves*. Viking.
- Stiglitz, J. E. (2010a). Evolutionary theory and economic crises. *Economic Policy Review*, 16(2), 15-37.
- Stiglitz, J. E. (2010b). *Freefall: America, free markets, and the sinking of the world economy*. W. W. Norton & Company.
- Sustainability Directory. (2025). Ethical capitalism overview. <https://lifestyle.sustainability-directory.com/term/ethical-capitalism/>
- Tang, C. (2022a). Financial market resilience and financial development. *Journal of Financial Markets*, 58, 100648.
- Tang, J. (2022b). Resilience and adaptation in financial systems: Lessons from crises. *Journal of Financial Stability*, 57, 100965.
- Vales, S. (2023). Mark Twain's critique of social Darwinism and its implications for economics. *American Literary Review*, 42(4), 321-340.
- Wells, J. C. K. (2023). An evolutionary perspective on social inequality and exploitation. *Evolutionary Anthropology*, 32(4), 184-194.
- Wikipedia. (2025). Social Darwinism. https://en.wikipedia.org/wiki/Social_Darwinism

World Bank. (2019). The social impact of financial crises. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/498911468180867209/the-social-impact-of-financial-crises-evidence-from-the-global-financial-crisis>

